

ANTAL VÖRÖS

MICHAL TÁNCICS V PREDREVOLUČNOM OBDOBÍ (1831—1847)*

Najvýznačnejším predstaviteľom ľavého ľudového krídla revolúcie 1848 bol popri Petőfim Michal Táncics. Nielenže dôslednejšie bojoval za úplnú likvidáciu poddanstva ako všetci jeho súčasníci, ale aj v radoch radikálov vynikal ako jediný zástanca rozdelenia feudálneho veľkostatku. Napriek tomu, alebo práve preto, zaobchádzala naša historiografia s postavou Michala Táncicsa macošsky. Buržoázna historiografia hovorila o jeho činnosti s ironickým bagatelizovaním, pretože po dôkladnom skúmaní jeho úlohy by bola musela osvetliť aj sociálne pozadie rokov 1848—1849. A tak okrem niekoľkoriadkových odsudzujúcich úsudkov — že jeho myšlienky boli pomätené, alebo že agitoval za spoločenstvo pôdy — sotva utrúsili slovo o jeho úlohe. Marxistická historiografia zdôrazňovala v protiklade s buržoáznou historiografiou jeho zásluhy a zaradila ho medzi najväčšie postavy revolúcie 1848—1849. Avšak dôkladné, všeobsiahle hodnotenie jeho činnosti sa dosiaľ neurobilo. Táto krátka štúdia nám podá prehľad o prvom období Táncicsovej činnosti, ktoré predchádzalo revolúcii a ktoré bolo aj v jeho živote, ako v živote mnohých jeho súčasníkov okrem osobnej prípravy zároveň aj príspevkom v príprave veľkej premeny.

*

Michal Táncics sa narodil 21. apríla 1799 v Ácsteszére vo Veszprémskej stolici. Obec bola starým, stredovekým osídlením, ale za tureckého panstva sa úplne vyľudnila a v polovici 18. stor. hlásali už len zrúcaniny kostola, že teszérka pustatina bola niekedy ľudnatou obcou. V druhej polovici 18. stor., r. 1772, začal zemepán gróf Gabriel Esterházy osídľovať chotár. Okrem maďarských a nemeckých poddaných okolitých obcí sa v nádeji na lepšie živobytie prisťahovali na ácsteszérsku pustatinu aj poddaní zo vzdialenejších obcí, ktorí chceli skúsiť šťastie. Tak otec Michala Táncicsa, Michal Stántsits sa prisťahoval do novoosídlenej obce z Horvátszentivánu v Győrskej stolici, ktorého obyvateľia boli Chorváti, pravdepodobne koncom osemdesiatych alebo začiatkom deväť-

* Napísané pre Historický časopis.

desiatych rokov 18. stor.¹ V obecnom urbári z r. 1785 sa ešte nestretávame s menom jeho otca, ale v urbári zhotovenom pri príležitosti uskutočnenia regulácie z r. 1801 už nachádzame meno Michala Stántsitsa, poddaného s 3/4 usadlosti, so 16,5 jutrami oráčiny a 7,5 jutrami lúky.² Jeho otec bol teda Chorvátom, ktorý, ako to spomína Tánscics vo svojich *Spomienkach*, „v mojom ranom detstve ešte hovoril svojou rodnou rečou“. Jeho matka, rodená Nebehaj, ktorá sa dostala do Horvátszentivánu odniekiaľ zo slovenského územia, taktiež nezabudla úplne slovenskú reč.³ Obidva slovanské jazyky u rodičov už vymierali a v rodine sa už bežne hovorilo maďarsky. Vo svojom detstve si už Tánscics fažkal na farára obce, ktorý, vychádzajúc v ústrety zámožnejším nemeckým poddaným, viedol hodiny náboženstva väčšinou v nemeckom jazyku.⁴

O jedno-dve desaťročia sa už hlási za hrdého Maďara, ktorý neľutujúc námahu, písal gramatiky a viedol jazykové kurzy, aby pomaďarčil nemeckých obyvateľov hlavného mesta a jeho okolia. O maďarskom jazyku hlásal ešte aj ku koncu svojho života so svätým presvedčením a naivnou tvrdošijnosťou, napriek oprávnenému pohoršeniu jazykovedcov, že je najstarším spomedzi všetkých jazykov sveta.

Prvá práca Tánscicsa vyšla r. 1831 pod titulom *A magyar nyelv*.⁵ Touto prácou sa ešte pripájal k polstoročnému boju, ktorý viedla stredná šľachta a inteligencia od r. 1790 za to, aby úradnou rečou krajiny urobila maďarský jazyk. Z práce vyznieva nielen uznávanie dôležitosti hnutia za maďarskú reč, ale aj myšlienka, že nadišiel čas, keď je potrebné hovoriť o bezprostredných otázkach buržoáznej premeny a nie prpláť sa s jazykovými otázkami.

Spoznať túto skutočnosť znamenalo pre Tánscicsa zároveň aj to, že ak chce byť skutočne účastníkom boja, na ktorý sa najlepší synovia národa práve len vtedy začali pripravovať, musí aj sám vo svojich prácach prejsť na iné pole. Gramatiku *Magyar és német beszélgetések*, vydanú r. 1833, snažil sa už využiť na rozlišovanie demokratických myšlienok. Aby obišiel pozornosť cenzúry, skryl medzi jazykové príklady, čerpané z najbežnejších výrazov každodenného života, množstvo viet, ktoré kritizovali naše feudálne spoločenské pomery. V uvedenej knihe kladie otázku: „v ktorej krajine je najväčšia sloboda“ a odpoveď znie: „V Uhorsku je trošku ako trasovisko.“⁶ „Čím väčšia je sloboda šľachticov, tým väčšia je nesloboda poddaných.“⁷ A dalo by sa ešte pokračovať vo vymenúvaní „jazykových príkladov“, ktoré sú jasnou kritikou uhorského feudálneho spoločenského systému. Cenzor knihy Juraj Schmid snáď len prelistoval knihu, mysliac si, že v gramatike aj tak nemôžu byť myšlienky, ktoré sú „nebezpečné“ štátu, náboženstvu alebo morálke a udelil knihe „imprimatur“. Tánscicsovu

¹ Tánscics M., *Életpályá vagy emlék-iratok*, Pest 1873, 3.

² Országos Levéltár (ďalej O. L.), *Helvtartótánácsi levéltár, Departamentum urbariale, Tabellae urbariales; Comitatus Vespriemiensis, Ácsteszer.*

³ Tánscics M., c. d., 3.

⁴ Tamtiež, 3.

⁵ Tánscics M., *A magyar nyelv*, Pest 1831, 71.

⁶ Tánscics M., *Magyar és német beszélgetések, s nyelvgyakorlások...*, Pest 1833, 34.

⁷ Tamtiež, 37.

knihu nepoužívali ani rok, keď sa úrady dozvedeli o jej obsahu a ihneď ju nariadili zhabať a nevšímavého cenzora prepustili.

Po takejto predohre napísal v lete 1834 prácu *Buda-Pesti levelek*, pozostávajúcu z piatich štúdií. V jednej z nich si vybral za predmet skúmať opodstatnenosť existencie cenzúry. Krivda, ktorá postihla Táncsicsa, nebola len osobnou vecou, ale krivdou národa. Veď v Uhorsku prekážala rozširovaniu reformných myšlienok a všeobecného vzdelania predovšetkým cenzúra. Jediným cieľom absolutizmu cisára Františka bolo zachovať štátne zriadenie, ktoré od čias francúzskej revolúcie prežilo toľko otrasov a zachovať feudálny systém, ktorý už bol zrelý na zánik. Pri uskutočnení tohto cieľa patrila popredná úloha cenzúrnej organizácii, ktorá mala nie menšiu úlohu ako zabrániť vzniku a rozšíreniu nových ideí.

Za týchto ťažkých podmienok — zrejme aj z impulzu osobnej krivdy, ale precítiac aj tlak doliehajúci na celý národ — zrodil sa prvý Táncsicsov článok o slobode tlače a cenzúre. Ešte nežiadal, ako o desaťročie neskôr, úplne zrušiť cenzúru, ale chcel urovnávať cestu, ktorá vedie k slobode tlače. Ani na okamih nemôžeme pochybovať o tom, že v hĺbke svojho srdca túžil Táncsics už aj vtedy po úplnej slobode tlače, ale vyslovil túto požiadavku mu vtedy zabraňovali ešte viaceré okolnosti. O tom svedčí v rukopise veta, že aj v Uhorsku sú mnohí, ktorí „žiadajú neobmedzené právo tlače“ a poznamenáva: „čo by som si aj ja želal“...⁸

Táncsics musel počítať predovšetkým s tým, že cenzúra by nepovolila vydať prácu, ktorá by hlásala úplnú slobodu tlače. Ale jeho pozornosti nemohla ujsť ani okolnosť, že v radoch zemianstva, ktoré udávalo tón verejnej mienky v krajine a ktoré robilo prvé nepevné krôčky k buržoáznej premene, bolo len málo takých, ktorí schvaľovali myšlienku úplnej slobody tlače. Vychádzal z poznania nálady krajinského snemu v rokoch 1832—1836, keď písal, že „zástupcovia národa nechcú“ úplnú slobodu tlače. „Ba osmelujem sa stavať za všetky útrapy inkvizície; keby im ju ponúkol sám vladár, neprijali by ju.“⁹

Pri napísaní tohto článku rátal nielen s náladou politicky vedúcej vrstvy, ale vo veľkej miere bol sám pod jej vplyvom. Roku 1834 ešte nebol tým radikálnym demokratom, akým bol o desať rokov neskôr. Hoci aj vtedy hlboko precítil biedne postavenie poddaných a jeho čítanie ho usmerňovalo k radikalizmu, pri praktickom upotrebení svojich politických názorov bol predsa veľmi opatrný a snažil sa osvojiť si názory tých, ktorých názory pokladali reformisti takmer bez výnimky za smerodajné. Takúto autoritu mal v prvej polovici tridsiatych rokov aj Széchényi. Vplyv jeho myšlienok je očividný aj u Táncsicsa. Pri mnohých príležitostiach sa vo vtedajších spisoch odvolával na Széchényiho prácu a názory ako na také, ktoré sú mimo „všetkej kritiky“. Tento vplyv sa ukázal u Táncsicsa aj vtedy, keď pre zaostalé pomery krajiny a nízku úroveň vzdelania nepokladal okamžité zavedenie slobody tlače za prostriedok, ktorý by viedol k cieľu.

⁸ Stáncsics M., *Budapesti levelek* (rukopis), 4.

⁹ Tamtiež, 8—9.

V tomto článku nazval Táncsics krátkozrakými tých, ktorí „len čo nemôžu niečo urobiť podľa svojej chuti, obviňujú vládu, neuvážiac, že čo zástupcovia národa chcú a žiadajú si jednotnou dušou, to vládár nikdy nezvykne odmietnuť“.¹⁰ V týchto riadkoch, ktoré odporujú tradičnej zemianskej politike krívd, vidíme taktiež vplyv Széchényiho myšlienok. Veď jednou zo základných téz jeho predstáv bolo, že reformy možno a treba nevyhnutne uskutočniť v spolupráci s viedenským dvorom. Teda v tomto čase Táncsics ešte prijímal názory Széchényiho a živil sa ilúziou, že keby reformy buržoáznej premeny vyšli z iniciatívy krajinského snemu, nenarazili by u vlády na prekážky, ale na podporu a súhlas, ale, žiaľ, zemianstvu chýba k tomu dobrá vôľa. Ilúzie vkladané do podpory reforiem z Viedne sa však po niekoľkých rokoch navždy rozplynuli pod vplyvom politických udalostí a osudu jeho rukopisu.

Nakoniec tu bol ešte jeden činiteľ, ktorý zabraňoval mladému Táncsicsovi, aby sa stal už vtedy bezvýhradným prívržencom a hlásateľom slobody tlače. Bola to národnostná otázka. Na tomto poli sa Táncsics ani neskôr nevedel zbaviť nacionalistického vplyvu zemanov, ba v nejednom prípade názory demokrata Táncsicsa charakterizovala väčšia neznášanlivosť ako názory liberálov. Sloboda tlače, písal, „by bola ešte škodlivá, pretože sme mnohorečová miešanina, a to nehovorím zato, aby som niekomu pochleboval, ale z pevného presvedčenia“.¹¹ Riešenie národnostnej otázky, ktoré navrhoval, je veľmi protirečivé a v podstate sa ničím nelíšilo od stanoviska zemianstva. „Snažme sa,“ písal, „pomaďarčiť našich inonárodných spoluobčanov krotkými prostriedkami a zlúčiť ich s nami, vykynožme korene odľahovania a rozbrojov, zasejme miesto nich semená lásky.“¹² Pre zmiernenie s nemaďarskými národmi krajiny navrhoval teda také prostriedky, ktoré neslúžili mieru, ale prehlbovali protirečenia.

Požiadavky týkajúce sa cenzúry zhrnul vo svojom článku takto: „Našou jedinou a spravodlivou túžbou môže byť teda len to, aby cenzor bol osvietený, šľachetný a pravdu milujúci, aby bol tak dôstojným členom národa, akým je verným poddaným vrchnosti. Nech svojvoľne, na prvý pohľad nevymaže každý výraz, ktorý by snáď mohol mať dobrý účinok tak pre vlasť, ako aj na vláda.“¹³

Hoci zaujal takéto umiernené stanovisko, navrhoval Táncsicsov cenzor v prípise zaslanom miestodržiteľskej rade vo veci štúdie *Buda-Pesti levelek*, aby jej vydanie o cenzúre sa zakázalo, pretože „spochýbva na nebezpečných zásadách“. Miestodržiteľská rada zaslala celý Táncsicsov rukopis, spolu s hlásením cenzora, prostredníctvom viedenskej kancelárie „Polizei Zensur Hofstelle“. Najvyššie rozhodnutie z júla 1836 potom definitívne zakázalo nielen vydať Táncsicsovu prácu, ale aj zároveň nariadilo, že rukopis musí byť ako výplod ničivých zásad a zločinných úmyslov uchovaný v úrade pre kontrolu kníh. Príslušnému úradu miestodržiteľská rada prísne nariadila, aby bedlivo sledoval

¹⁰ Tamtiež, 6.

¹¹ Tamtiež, 5.

¹² Tamtiež, 6.

¹³ Tamtiež, 9.

Táncsicsovu činnosť a keby chcel rozširovať svoje nebezpečné názory, aby to ihneď hlásil. Potom sa Táncsics viackrát darmo uchádzal o svoj rukopis, jeho žiadosť zakaždým zamietli.¹⁴

Po týchto smelších pokusoch sa Táncsicsova politickoliterárna činnosť prerušila takmer na celé desaťročie. Ak sledujeme jeho literárnu činnosť v desaťročí po napísaní štúdie *Buda-Pesti levelek*, vidíme, že z viac ako dvadsiatich prác, ktoré vyšli v tomto čase, zaoberal sa politickými otázkami len v jednej z nich, a to vo *Földmívelési ipar fejlesztésének egyetlen módja*, ale aj túto zhabali. Príčinu toho, že v Táncsicsových prácach boli politické otázky zatlačené do úzadia, netreba hľadať v politickej neškolenosti, ale v tom, že sa v očiach úradov stal červeným súknom, že úrady sa dívali na každú jeho prácu s podozrením. Ako hovorí vo svojich *Spomienkach*, prebrázdili červené tužky cenzorov krížomkrážom ešte aj jeho beletristické pokusy.

Pritom desaťročie po napísaní štúdie *Buda-Pesti levelek* znamenalo významný pokrok nielen v napredovaní reformného hnutia, ale aj v utváraní Táncsicsovho svetonázoru. Liberálni zemianski reformní politici, bojujúci za utvorenie samostatného národného štátu, spoznali v tridsiatych rokoch, že proti viedenskému absolutizmu môžu úspešne bojovať len tak, keď v tomto boji získajú na svoju stranu poddaných. Predpokladom toho bola však zmena postavenia poddaných — ich oslobodenie. Túto politiku jednoty záujmov, ktorá sa objavovala v zárodnej forme už v názoroch Wesselényiho a Kőlcseyho, rozšíril Kossuth na začiatku štyridsiatych rokov v program buržoáznej premeny. Politiku jednoty záujmov si osvojil aj Táncsics, ale pritom vo svojich prácach bojoval dôsledne až do konca za to, aby sa v tomto programe splnili záujmy roľníctva v oveľa väčšej miere, ako si to predstavovalo zemiaľstvo.

Medzitým sa Táncsics oboznámil s francúzskym utopickým socializmom. Bola to Cabetova *Cesta do Ikarie*, ktorá v ňom prvýkrát prebudila obraz budúcej spoločnosti. V prácach napísaných v štyridsiatych rokoch 19. stor. sa už z roka na rok stretávame s vplyvom spoločenských náhľadov utopistov, hoci si ich učenie úplne neosvojil. Utopisti totiž spoznali triedne protirečenia a ich hybné sily, ale predsa zavrholi každú revolučnú akciu. Svoje ciele chceli dosiahnuť pokojnou cestou a mocou príkladu chceli prelomiť cestu novému náhľadu na spoločnosť. Je len potrebné pochopiť náš systém — mysleli si — a každý ho ihneď uzná za plán najlepšej spoločnosti. Predstavovali si nielen to, že stoja nad triednymi protirečeniami, ale odsudzovali aj každú formu násillia a triedneho boja. Táncsics sa však líšil od utopistov nie svojimi predstavami o budúcej spoločnosti, ale svojimi názormi na spôsob premeny spoločnosti. Kríza uhorskej feudálnej spoločnosti, prežitie postavenia utláčaných a na smrť uštvaných poddaných mu jasne ukázali nevyhnutnosť premeny, kľúčovité lpenie tenkej vládnucej vrstvy na moci ho zase presvedčilo o tom, že zmenu možno uskutočniť len revolučnou cestou.

Túto novšiu etapu Táncsicsovho svetonázoru osvetľuje jeho práca *Földmí-*

¹⁴ O. L., *Helystartótanácsi Lt., Departamentum revisionis librorum*, 1843. 7. prameň, 12. položka.

velési ipar fejlesztésének egyetlen módja, ktorú napísal r. 1839 a vydal r. 1842.¹⁵ Hospodársky spolok (Gazdasági egyesület) vypísal na jar 1839 s odmenou 100 zlatých za najlepšiu prácu takýto súbeh: „Keďže v zmysle nových zákonov sa môže uskutočniť delenie pôdy v každej časti krajiny, čo majú urobiť gazdovia s väčším a menším majetkom a všetci tí, ktorí sami obhospodarujú svoje pozemky, aby sa touto zmenou dostali s čo najmenšími nákladmi a iste ku kultivovanejšiemu hospodáreniu, ktoré sľubuje väčší osoh . . . ?“¹⁶

V tejto Táncsicsovej práci, ktorou sa prihlásil do súbehu, aj keď jeho návrhy ani zďaleka nie je možné nazvať revolučnými, vidieť predsa hmlisté chmáry tých zásad, z ktorých sa takmer o desaťročie vykryštalizovali plány likvidácie feudálneho veľkostatkárskeho systému. Celým myšlienkovým pochodom jeho knihy sa tiahne myšlienka vytvorenia slobodného buržoázneho vlastníctva. „Usilovnosť,“ píše, „je práve tak neodlučiteľným nasledovateľom vlastného majetku, ako tieň telu . . .“ „Pokiaľ teda poľnohospodára tlačí farcha robotového a desiatkového systému a pokiaľ sa prostredníctvom slobodnej dohody nezamení nejakým účelnejším ekvivalentom, zatiaľ ostane usilovnosť v obrábaní pôdy len zbožným želaním . . .“¹⁷ V otázke oslobodenia poddaných si teda Táncsics osvojil program dobrovoľného výkupu, ktorý na sneme v rokoch 1839—1840 vybojovali liberáli.

Zároveň si však postavil otázku budúcnosti feudálneho veľkostatku. Čo sa má stať s 10 tisíc a 100 tisíc jutármi pôdy aristokracie, keď obrábanie pôdy na týchto veľkostatkoch vôbec nezodpovedá, s výnimkou niekoľkých miest, požiadavkám „kultivovanejšieho“ hospodárenia. Podľa jeho mienky je len jediné riešenie: „Aby sme v našej vlasti prebudili usilovnosť v obrábaní pôdy, musíme robiť dve veci. *Tí, čo majú väčší majetok, nech prebytok svojej pôdy, na obrábanie ktorej im sily nestačia, buď predajú za večnú cenu, alebo nech ju dajú na čo najdlhší čas do prenájmu; a tým, ktorí nemajú vlastný majetok, je potrebné vydobýť právo na vlastný majetok.*“¹⁸ Na dôkaz správnosti svojho tvrdenia postavil celú sériu morálnych a racionálnych argumentov. Najprv vrhá spätný pohľad na okolnosti vzniku feudálneho veľkostatku, pričom vychádza zo zásady, že pôda patrí vlastne bohu. Potom konštatuje, že sa veľkostatky dostali do rúk predkov dnešných vlastníkov zväčša nespravodlivo, násilným zaberaním. Toto bezprávne zaberanie nadobudlo časom zdanie zákonnosti, „čo sa teraz už nedá zmeniť, aj keby to bolo spravodlivé“. Zároveň sa poponáhľal skonštatovať, že novodobá spoločnosť musí prinášať také zákony, ktorými prinúti veľkostatkárov predať nadbytočné pozemky, lebo každý má právo na taký kus pôdy, ktorý mu zabezpečí živobytie. Súri to aj „kresfanská oprávnenosť a vlastný osoh“.¹⁹

Pod „vlastným osohom vlastníkov veľkých majetkov“ rozumel nielen rozvoj

¹⁵ Stáncsics M., *Földmívelési ipar éblesztésének egyetlen módja*, Pest 1842. Naša historiografia sa doteraz nezaoberala touto Táncsicsovou prácou, kde sa prvýkrát zaoberá agrárnou otázkou.

¹⁶ *Gazdasági Tudósítások* 1839, I, 76.

¹⁷ Stáncsics M., *Földmívelési ipar* . . . , 4.

¹⁸ Tamtiež, 5.

¹⁹ Tamtiež, 6—8.

hospodárskeho života, ale aj vec obrany vlasti, lebo aristokrati sa môžu postaviť na odpor prípadnému útoku zvonku len pomocou poddaných. Na silu poddaných sa však môžu spoliehať len v tom prípade, ak predajú úhorom ležiace pozemky a keď „vydobyjú v Uhorsku vlastnícke právo každej ľudskej bytosti, im podobnej”.²⁰ Nie je ťažké dokázať, že jeho predstava by sa nebola dala uskutočniť ani pre hmotné postavenie poddaných, odhliadnuc od odporu aristokracie. Predsa je nevyhnutné vyzdvihnúť pozitívne jadro jeho návrhu, totiž to, že druhú podmienku zjednotenia záujmov už aj vtedy, popri oslobodení poddaných, videl v nejakom spôsobe zrušenia obrovských latifundií, ktoré vlastnila aristokracia.

Pre rozvíjanie poľnohospodárstva považovali za nevyhnutné urobiť okrem spomínaného ešte niečo. Nech krajinský snem doplní celý Corpus Juris týmto riadkom: „Každá ľudská bytosť v Uhorsku je rovnoprávna a rovnako slobodná.” „Týchto niekoľko slov,” písal prekypujúce nadšením, „má takú kúzelnú moc, že premení neplodnú maďarskú zem na raj.” „Človekovi zastane rozum, keď uváži, aká drobnosť je tento riadok a čo môže spôsobiť, a predsa to ľudia neurobia. Tento riadok zreguluje Dunaj, postaví cezeň mosty, prebrázdí vlast železnicami, na miesto močiarov vykúzlí mestá, piesočné duny premení na záhrady atď. . . .”²¹

Výkup na základe slobodnej dohody poddaného a zemepána, zákon o predaji značnej časti veľkostatkárskej pôdy a úplná rovnoprávnosť bol Táncsicsov program buržoáznej premeny z r. 1839. Obsahoval ešte veľa protirečení, ale vyjímuc výkup už aj tak ďaleko presahoval predstavy najpokrokovejších predstaviteľov reformného hnutia liberálnych zemanov a v jeho základných myšlienkach už badať črty programu neskoršieho revolučného demokrata Táncsicsa.

Po neúspechu na súbahu odovzdal Táncsics r. 1841 svoju prácu peštianskemu cenzorovi Antonovi Ottmayerovi, aby tak získal povolenie na vydanie. Po schválení cenzorom odniesol prácu do tlačiarne a na jar 1842 opustil tlačiareň už prvé hárky Táncsicsovej práce. Vytačené hárky boli ešte u kníhviazača, keď miestodržiteľská rada z vymysleného dôvodu zhabala knihu a cenzora prepustila.²² Táto ďalšia svojvôľa cenzúry definitívne presvedčila Táncsicsa o tom, že pri „uhorskej cenzúre nie je možné čestne písať, pretože nie je možné napísať pravdu”.

Tak sa v Táncsicsovi hromadilo rozhorčenie pre dusivú zvlôhu cenzúry a v krajine bolo proti nej sotva počuť rozhodný hlas. V takejto nálade sa 10. apríla 1843 zúčastnil voľby delegátov peštianskej stolice, kde ho v prísabe Rádayho a Szentkirályiho, ktorí boli zvolení, zarazili tieto slová: „budeme brániť slobodu národa”. „Ešte som nečítal a nepočul rukolapnejšiu satiru,” hovorí v predslove ku knihe o slobode tlače, „ako spomínané slová.” „A či má Maďar slobodu?” — vykrikol rozhorčene. „Uhorsko obývajú rozličné národy. V každom ohľade je najvynikajúcejší národ, ktorý hovorí maďarskou rečou. Zlomok tohto maďar-

²⁰ Tamtiež, 12.

²¹ Tamtiež, 16—17.

²² O. L., *Helytartótanácsi Lt., Központi könyvbíráló hivatal iratai*, 1845, č. 1011.

ského národa má určité privilégium a to nazývajú slobodou národa." Odišiel domov a 15 dňovou horúčkovitou prácou napísal svoju slávnu knihu *Sajtósza-badságról nézetei egy rabnak*.²³

Nie veľmi sa pokúšal vydať ju doma, lebo v tomto čase už aj on zistil tajné cestičky, ktoré vedú k lipským vydavateľom, pomocou ktorých vyšlo mnoho pokrokových prác. Na jar 1844 sa vrátili do Uhorska už vytlačené exempláre knihy. Z každého riadku malej, 70 stránkovej knihy cítiť plameň rozhorčenia a zlosti, ktorá sa v Táncsicsovi nahromadila proti cenzúre za jedno desaťročie. „Pokiaľ niekde existuje cenzúra, zatiaľ tam neexistuje úplná sloboda. A kto si myslí, že existuje, ten nemá ani poňatia o slobode.“²⁴ Táto myšlienka sa tiahne všetkými kapitolami Táncsicsovej knihy. V hrubých črtách podal dejiny cenzúry, potom vyložil prirodzené právo, ktoré dalo človekovi právo prenášania myšlienok. Hovorí o túžbe zakorenenej v duši človeka, aby sa zdokonaľoval výmenou svojich myšlienok. Potom konštatuje, že niet takého činu, ktorý by tak veľmi odporoval prírode, ako aj kresťanskému náboženstvu, ako cenzúra, teda niet ani hriechu, ktorý by jej čo do veľkosti konkuroval.²⁵ „Nie je cieľom“ vlád, „aby cenzúrou ochraňovali náboženstvo a moralitu, ale to, aby sa ľud nemohol osvietiť, aby mohli s ním zaobchádzať ako s hovädom.“²⁶

Teraz už necháva stranou svoje obavy spred jedného desaťročia a žiada od poslancov krajinského snemu, aby vyniesli len dva zákony a keď tieto schvália, môžu pokojne spáliť celý Corpus Juris a odísť domov. Prvým zákonom nech je: „v Uhorsku je tlač pre každého maďarsky hovoriaceho občana večne úplne slobodná“ a druhým zákonom, že „v Uhorsku je každý človek rovnoprávny a rovnako slobodný“.²⁷

Svoj prvý návrh skoncipoval o stranu predtým vo svojej knihe síce len tak, že „tlač nech je úplne slobodná“, no predsa si nemôžeme nevšimnúť tieto riadky uvedeného citátu: „pre každého maďarsky hovoriaceho občana“ je tlač úplne slobodná. Tieto slová totiž poukazujú na to, aj keď vo svojej knihe nepodáva k tomu ani najmenšie vysvetlenie, že úplnú slobodu tlače nechcel rozšíriť na nemaďarské národy krajiny. Vo svojich prácach spred r. 1848 sa Táncsics podrobnejšie nezaoberal národnostnou otázkou. Nie je možné pokladať za náhodu ani skutočnosť, že Táncsics, ktorý v otázkach buržoáznej premeny už otvorene hlásal revolučnodemokratické názory, nepozdvihol svoj hlas proti negatívnemu stanovisku, ktoré liberálne zemianstvo zastávalo v národnostnej otázke, hoci na poli sociálnom, či už priamo alebo nepriamo, poukázal v nejednom prípade na protirečenia v opozičnom hnutí. Ba niektoré miesta v jeho prácach, napr. v práci *Józan ész*, napísanej v rokoch 1843—1844 a vydanjej r. 1848, odsudzoval Akadémii, že premeškala pomadžarčenie nemaďarských národov,²⁸ svedčia o tom, že prekypujúci a národnosti utláčajúci nacionalizmus reformného hnutia strhol

²³ *Sajtósza-badságról nézetei egy rabnak*, II. vydanie, London 1846, 3—4.

²⁴ Tamtiež, 8.

²⁵ Tamtiež, 15.

²⁶ Tamtiež, 16.

²⁷ Tamtiež, 71.

²⁸ Táncsics M., *Józanész*, Budapest 1848, 78.

aj jeho. Revolucionár, ktorý sa vyvinul zo syna poddaného, pokladal síce za hlavnú úlohu buržoáznej premeny v Uhorsku uskutočnenie demokratických práv, slobôd a radikálne riešenie sociálnych otázok, nerozoznal však, že nedeliteľnou súčasťou ich riešenia je aj demokratické usporiadanie národnostnej otázky. Podobne ako liberáli, aj on zastával náhľad, že zavedením buržoázných demokratických práv a slobôd, bez osobitných národnostných práv sa rozrieši aj národnostná otázka, pretože „právo slobody a z toho plynúci blahobyť sú pre človeka oveľa dôležitejšie ako púha reč, neobetuje teda toto právo reči alebo náboženstvu”.²⁹

Len čo z knihy o slobode tlače došlo do Pešti viac výtlačkov a skôr ako ju mohli úrady objaviť, skúpil ju Táncsics u kníhkupcov a ponáhlal sa do Bratislavy, kde ju tajne rozdal poslancom snemu. Veľká hmotná obeť bola však daromná. Medzi poslancami krajinského snemu sa nenašiel nikto, kto by bol v Táncsicsovom duchu pozdvihol svoj hlas za slobodu tlače, hoci pri kaviarenských stoloch živo diskutovali o anonymne vydaných práciach.³⁰ Svojou knihou teda nedosiahol svoj bezprostredný cieľ u stavov, ale nevzdal sa dôvery a nádeje. Pustil sa znovu do práce a r. 1845 — hovoriac znovu o šľachte — napísal ďalšiu prácu, nazvanú *Hunnia függetlensége*.

V tejto knihe vlastne zhrnul a systemizoval svoje názory a vyslovil mienku takmer o všetkých otázkach, ktoré boli na dennom poriadku. Jeho spoločenský radikalizmus a vlastenectvo sú tu najviac pomiešané s jeho plápolajúcim nacionalizmom. Na začiatku svojej knihy sa s dôverou obracia na šľachtu, pretože vyniesla na krajinskom sneme 1843—1844 zákon o práve nešľachticov na získanie majetku a zastávanie úradov.³¹ Ale neskôr vo svojej knihe už postrádal, že v zákone stojí len to, že „nešľachtic môže byť volený do akéhokoľvek úradu, pretože by tam malo stáť, že nešľachtic môže aj voliť”.³² Ukázal lojalitu aj voči panovníkovi a zdôrazňoval, že niet trónu, ktorý by stál tak pevne ako ten, ktorý podporuje úprimnosť a vernosť Maďarov.³³

Hocako sa snažil z taktických príčin počítať s tým, že v radoch zemianstva je veľký tábor takých, čo sú zdržanliví voči spoločenským reformám, predsa v jeho riadkoch čoskoro prerazil na povrch program revolucionára, ktorý skúmal otázky buržoáznej premeny nie očami šľachty, ale očami poddaných. Predovšetkým opäť pozdvihol svoj hlas pre slobodnú tlač. Sloboda tlače je prostriedok, bez ktorého nedosiahneme svoj cieľ. A cieľ, ktorý Táncsics vytýčil národu, je „pokiaľ možno dokonalý blahobyť alebo šťastie”,³⁴ ktoré si vedel predstaviť len v nezávislej, demokratickej krajine. Uhorsko je samostatné len v zmysle zákonov a ústavy, v skutočnosti sa však vyskytuje aj medzi európskymi krajinami len pod menom Rakúska.³⁵ Ubrániť nezávislosť krajiny — pokračuje Táncsicsov

²⁹ Stáncsics M., *Hunnia függetlensége*, Jena 1847, 286.

³⁰ Táncsics M., *Életpálya...*, I, 158—159.

³¹ Stáncsics M., *Hunnia függetlensége*, XXXIII—XXXIV.

³² Tamtiež, 4.

³³ Tamtiež, XXXI.

³⁴ Tamtiež, 34.

³⁵ Tamtiež, 67.

myšlienkový pochod — „je úplne nemožné bez mohutnej vlády, ktorá existuje v záujme celej krajiny, ale ktorá je predsa zodpovedná krajinskému snemu“. „Nech je teda prvoradou starostou národa, urobí svoju vládu vo vlasti takou, aby zodpovedala požiadavkám ústavnej buržoáznej spoločnosti.“³⁶

Zodpovednú vládu by vymenoval kráľ z osôb kandidovaných zákonodarstvom.³⁷ Keďže „uplynul čas zákonodarstva privilegovaných tried“³⁸, „nech každých tisíc obyvateľov volí jedného voliča krajinského snemu, ktorí v sídle zvolia poslancov — za každú stolicu štyroch — a takto volení poslanci budú tvoriť krajinský snem pri jednej tabuli“.³⁹

Najnaliehavejšie povinnosti budúceho krajinského snemu videl v prijatí týchto zákonov: 1. zjednotenie Sedmohradska, 2. úplná rovnoprávnosť, 3. každý môže voliť a každý môže byť volený, 4. okrem rodinného života treba všade hovoriť maďarsky, 5. verejné farchy znáša každý v pomere k svojmu majetku, 6. v náboženských otázkach rozhodujú ženy po 18. a muži po 20. roku života podľa vlastného svedomia.⁴⁰

Tieto úlohy môže šľachta splniť, len keď splynie s ľudom a sústreďí tak sily národa.⁴¹ Je potrebné teda zboriť „priehradu“, ktoré delia šľachtica a nešľachtica, treba oslobodiť poddaných. Táncsics navrhoval, aby urbáriálny pozemok nazývali kapitálom, dlžoby z neho plynúce úrokom a nech navždy oslobodia poddaných a zveria im platenie dlžoby.⁴² Tým si Táncsics na istý čas osvojil plán, o ktorom sa veľa diskutovalo aj v radoch zemanstva. Avšak obavy, ktoré sa týkali možnosti uskutočnenia plánu, mu ostali. Preto sa poponáhľal vyhlásiť na uspokojenie triedy veľkostatkárov: „Že mnohí nevyplatia hneď kapitál, to nevadí, ostanú načas dlžníkmi, veď z terajších veľkostatkárov väčšina sú aj tak dlžníkmi“.⁴³ Pre tých, ktorým sa ešte aj tieto umiernené plány zdali príliš radikálne, vyhlásil, odvolávajúc sa na prirodzené právo: „Ten, ktorého predkovia obsadili viac, ako potrebovali, má spravodlivú povinnosť prepustiť prebytok aj zadarmo, spravodlivo si môže ponechať len plody svojej práce, svojej námahy a nie pôdu, ktorá nepatrí jemu, ale nám všetkým, ktorí sme podľa poriadku prírody nútení z toho žiť.“⁴⁴ Veľkostatkárov vyzval, aby prepustili svoje urbáriálne pozemky poddaným aj bez výkupného a napravili tak krivdu, spáchanú dovtedajšou nespravodlivou držbou.⁴⁵

Hovoriac o otázkach výkupu, vynorilo sa u Táncsicsa ešte aj nacionalistické rojčenie. V záujme zvýšenia počtu maďarského ľudu vyzval veľkostatkárov, aby úhorom ležiace pustatiny predali za večný výkup tak, aby tam, kde vznikne

³⁶ Tamtiež, 147.

³⁷ Tamtiež, 270.

³⁸ Tamtiež, 194.

³⁹ Tamtiež, 276.

⁴⁰ Tamtiež, 29.

⁴¹ Tamtiež, 109.

⁴² Tamtiež, 260.

⁴³ Tamtiež, 261.

⁴⁴ Tamtiež, 261.

⁴⁵ Tamtiež, 262.

nová obec, bol maďarský živel v prevahe.⁴⁶ Na dôkaz toho, že by to bola úspešná forma maďarizácie, odvoláva sa na svoj vlastný život. „Môj otec je rodom z Chorvátska, moja matka Nebehaj zo Slovenska. Ja, ich vlastná ratolesť, som, povediac bez chvály a domýšľavosti, telom i rečou driečnejší Maďar, ako stá a tisíce, ktorým už aj predkovia boli maďarskí šľachtici s psiou kožou.“⁴⁷

Ledva uschol atrament na stránkach práce *Hunnia függetlensége*, ktorá bola určená šľachte, už sa Tánscsics znovu chopil pera, aby aj bratov roľníkov oboznámil s otázkami ich oslobodenia, ktoré boli na programe dňa. „Mne môžete veriť smelo,“ hovorí k ľudu, „ja som bol vychovaný s vami a medzi vami . . .“⁴⁸ Jeho ľudovou knižkou, napísanou formou katechizmu, vinie sa schvaľovanie základnej myšlienky politiky zjednotenia záujmov. Preto sa snažil presvedčiť svojich dedinských čitateľov, aby sa z dôverou dávali na politiku opozície, pretože priebeh minulých krajinských snemov naznačuje, že maďarská šľachta sa nechce učiť z vlastných chýb.⁴⁹ Ešte upozornil aj svojich čitateľov, zrejme myslel na udalosti v Haliči, aby sa nikto nesnažil odstrániť naše nedostatky neporiadkami, pretože potom by naši nepriatelia poslali na nás vojsko, olúpili by národ o všetky jeho práva, čo by mohlo mať osudné následky aj na možnosti našej spoločenskej premeny.⁵⁰

Kým sa na jednej strane snažil vzbudiť v ľude dôveru voči opozícii, na druhej strane vysvetľoval do neba volajúcu nespravodlivosť existujúcich pomerov tónom roľníctva, v ktorom sa už prebudilo sebavedomie. Hovoriac o nezdaniteľnosti šľachty, obrátil proti nej jej vlastnú zásadu „našou krvou platíme daň“, ktorú používala s veľkou obľubou. Dnes bránia vlast nešľachtici, vydržujú vojsko, znášajú verejné farchy, teda udržujú krajinu a nezdaniteľnosťou by sa mohli podľa spravodlivosti len oni odmeniť. Stáročia trvajúcu nespravodlivosť by mohla šľachta napraviť len tak, keby odpustila urbáriálne povinnosti poddaných bez poskytnutia protihodnoty.⁵¹ Tánscsics sa už teraz ani nezaoberal plánni večného výkupu, ktoré rozvíjal v práci *Hunnia függetlensége*, a za spravodlivý spôsob oslobodenia poddaných označil zrušenie urbáriálnych povinností bez výkupu. Veľkostatkárom navrhoval ako odškodné oslobodenie od daní na tri roky.⁵²

Hoci sa Tánscsics s dôverou pozeral v ústrety budúcemu krajinskému snemu, na konci svojej knihy predsa upozorňuje stavy: „Ak šľachta, ktorá pôjde na najbližší snem, má právo prijať taký zákon, ktorý praje len šesťsto tisícom šľachticom, tak podľa prirodzenosti má 14 miliónov nešľachticov ešte väčšie právo prijať taký zákon, ktorý praje im.“⁵³ V týchto slovách Tánscsicsovho diela *Népkönyv* cítiť už bezpochyby vánok blížiacej sa revolúcie.

⁴⁶ Tamtiež, 240.

⁴⁷ Tamtiež, 242.

⁴⁸ S t á n c s i c s M., *Népkönyv*, Lipsko 1846, 10.

⁴⁹ Tamtiež, 80.

⁵⁰ Tamtiež, 23.

⁵¹ Tamtiež, 76.

⁵² Tamtiež, 101—102.

⁵³ Tamtiež, 103.

S týmito dvoma knihami Táncsics rad radom ponavštevoval vedúcich politikov opozície, aby získal podporu pre ich vydanie. S prácou *Hunnia függetlensége* išiel najprv za Kossuthom, ktorý ju pokladal za dobrú a poslal ho k Batthyánymu, aby mu pri jej vydaní poskytol materiálnu pomoc.⁵⁴ Po krátkom čase Táncsicsa informovali v tom zmysle, že jeho kniha čoskoro vyjde v Hamburgu. Po tomto povzbudzujúcom sľube prvý raz ukázal Kossuthovi aj prácu *Népkönyv*. Kossuth však práve odchádzal do Rjeki, preto rukopis len prelistoval a opäť ho poslal Batthyánymu. Batthyány nielenže neprijal Táncsicsovu prácu *Népkönyv*, ale vrátil mu aj prácu *Hunnia függetlensége*, a to bez jedinej poznámky.⁵⁵ Táncsics potom skúšal šťastie u Ladislava Keletiho, ktorý svojou odpoveďou zároveň vysvetlil aj Batthyányho chovanie voči autorovi: návrhy v práci *Népkönyv* sú ešte prívčasnú, zatiaľ by stačilo aj oveľa menej.⁵⁶

Táncsics, sklamaný podporou vodcov opozície, rozhodol sa, že s vydaním svojich kníh skúsi šťastie v zahraničí. V júni 1846 sa vydal na vandrovku po západnej Európe s náplečníkom plným rukopisov.⁵⁷ Prostredníctvom svojho priateľa Jána Horárika poslal do Nemecka už pred rokom niekoľko rukopisov, avšak jeho pokusy sa stretli s neúspechom.⁵⁸ V Győri ešte prerušil cestu, aby požiadal jedného z magnátskych vodcov opozície v Győrskej stolici grófa Ota Zichyho o podporu pri vydaní svojich prác. Na radu liberálneho grófa vyhľadal Deáka, ktorý sa zotavoval v Balatonfürede. Aj táto námaha bola márna. Na Táncsicsove rukopisy odpovedal Deák stručne, že „nie je ochotný podať pomocnú ruku pri ich vydávaní, lebo sú písané veľmi ostrým perom“, ba poznal, že v prípade ich uverejnenia by autora uväznili.⁵⁹

Po tejto okľuke pokračoval v ceste do Lipska, aby svoje rukopisy umiestil u tamjších vydavateľov. Pre prácu *Népkönyv* našiel vydavateľa v Lipsku a pre ďalšie dielo *Hunnia függetlensége* v Jene. Zatiaľ pochodil celú západnú Európu a do Budapešti sa vrátil na jeseň 1846, bohatší o zážitky aj skúsenosti. Ani sa nestačil zotaviť z cestovných útrap, keď do Uhorska došli prvé exempláre diela *Népkönyv* a došla správa, že čoskoro bude hotová aj práca *Hunnia függetlensége*.⁶⁰

Miestodržiteľská rada ihneď nariadila prácu zhabať. Mobilizovali aj organizáciu cenzúry, kontrolóri kníh so zvýšenou pozornosťou všade prekutávali knižné obchody, aby mohli zhabať „nebezpečný spis“, prichádzajúci zo zahraničia.⁶¹ Po zozbieraní dosažiteľných exemplárov diela *Népkönyv* sa v Budapešti čoskoro rozšírila správa, že vláda zamýšľa Táncsicsa zatknúť.⁶²

Kossuth získal správy o úmysloch vlády z dôveryhodnejších prameňov. Preto

⁵⁴ Táncsics M., *Életpályá...*, I, 177.

⁵⁵ Tamtiež, 178.

⁵⁶ Tamtiež, 179.

⁵⁷ Tamtiež, 194.

⁵⁸ Tamtiež, 178.

⁵⁹ Tamtiež, 195—196.

⁶⁰ Táncsics M., *Életpályám*, Budapest 1885, II, 39.

⁶¹ O. L., *Helytartótanácsi Lt., Dep. rev. libr.*, 1846, 7. prameň, položka 48.

⁶² Táncsics M., *Életpályám*, II, 39—40.

listom pozval Táncsicsa a žiadal ho, aby sa dočasne skryl pred úradmi. Táncsics len ťažko súhlasil s útekom. Nezhodovalo sa s jeho priamou povahou, aby za svoje činy neznášal zodpovednosť. Naivne pochyboval ešte aj o tom, že by ho mohli obžalovať za jeho knihu, ktorá hlása spravodlivé zásady. Kossuth chcel všetkými možnými spôsobmi predísť zatknutiu Táncsicsa. Akokoľvek sa totiž rozchádzali názory Táncsicsa a opozície, styky Kossutha a Táncsicsa boli vo verejnosti dosť známe. Kossuth sa obával toho, že zatknutím Táncsicsa chce vláda udrieť ani nie tak na Táncsicsa ako na opozíciu a predovšetkým na samého Kossutha. Mnohé okolnosti to neskôr, po uväznení Táncsicsa, zdanlivo dokazovali.

Táncsics sa podvolil Kossuthovmu dohováraniu a koncom novembra 1846 sa s jeho pomocou uchýlil do kaštieľa grófa Kazimíra Batthyányho v Brode v Chorvátsku.⁶³ Hoci tušil, že špicli viedenskej polície sú mu na stope, chcel mesiac dobrovoľného vyhnanstva postaviť do služieb oslobodenia poddaných. Samota akosi zvýšila jeho aktivitu. Tu napísal svoj známy leták *Nép szava Isten szava*, ktorý svojimi požiadavkami, ako aj tónom je ostrejší ako všetky jeho doterajšie práce. Z myšlienkového pochodu a argumentácie knihy vidieť nielen to, že v čase písania študoval Táncsics dejiny francúzskej revolúcie, ale aj to, že cítil príchod pádu feudálneho poriadku. „Ó šľachtní otcovia! My sedliaci pri našej nevedomosti tvrdíme, že v našej vlasti je svet na ruby . . . My sedliaci z našej strany súdime, že musí nastať nejaká zmena . . .”⁶⁴

V diele *Népkönyv* poučoval svojich bratov roľníkov, tu však už vykrikoval v ich mene do sveta všetku horkosť stáročného útlaku. Knihu venoval svojmu ochrancovi Ľudovítovi Kossuthovi a zdôraznil, že „každému slovu, ktoré z tvojich úst znie kúzelnou mocou, dodáme my sedliaci dôrazu”.⁶⁵ Povzbudzoval a posmeľoval ho do boja, hovoriac, že podľa skúsenosti veľa taktizovania a vyjednávania nevedie k cieľu. „Jeden silný úder a celý začarovaný zámok, budova roboty a nezdanieľnosti padne na hromadu.”⁶⁶ O zákone, ktorý oprávňoval nešľachticov získať majetok a o ktorom sa predtým vyjadroval s uznaním, teraz už vyhlásil, že zatiaľ „bude výsmechom” v zákonníku, „kým zákonodarcovia neukážu aspoň jediný spôsob, ktorým žobrák môže získať vlastný majetok”.⁶⁷

Odvolávajúc sa na udalosti v Haliči r. 1846 žiadal šľachtu, aby na najbližšom sneme „bola zrušená robota a desiatok”. Oslobodenie poddaných by sa malo podľa spravodlivosti uskutočniť „bez výkupu”. Prečo by sa malo vykúpiť to, pýta sa, o čom pisateľa práce *Robot és dézsma* dokázali, že je škodlivé a bez úžitku.⁶⁸ Rátajúc s chovaním šľachty vytýčil zároveň stupne spôsobu oslobodenia poddaných. Dal tu miesto aj krajiniskému odškodneniu a vypracoval aj

⁶³ Tamtiež, 43—46.

⁶⁴ Táncsics M., *Nép szava Isten szava*, Budapest 1848, 49.

⁶⁵ Tamtiež, 7.

⁶⁶ Tamtiež, 11.

⁶⁷ Tamtiež, 17.

⁶⁸ Tamtiež, 34. Odkaz na prácu Hetényi J., Királyi P., Ploetz A., *Robot és dézsma erkölcsi és anyagi, mező és státuszgazdasági tekintetben*, 1845.

rozičné úpravy. Ale nezabudol upozorniť šľachtu, aby neurčila vysokú cenu výkupného, „pretože ten, kto veľmi veľa chce, dostane málo“.⁶⁹

Na konci svojej knihy píše opäť o otázkach vzniku veľkostatkárskeho systému a charakteru pozemkového vlastníctva a svoje vývody zhrnul takto: „Hlavným a jediným dôkazom vlastníctva pôdy je jej obrábanie, kto ju obrába, kto na nej pracuje, len ten môže o nej tvrdiť, že je jeho. Táto pôda patrí teda nám, nám, ktorí ju obrábame a v dôsledku toho podľa spravodlivosti nie sme za ňu dlžní výkupné. A keď vy nechcete túto pravdu vyjadriť zákonom, tak ju vyhlásime my, prinútení núdzou.“⁷⁰ Bol to najradikálnejší program oslobodenia poddaných v predvečer revolúcie 1848. Od hesla „pôda patrí tým, ktorí ju obrábajú“ bol už len krok k požiadavke likvidácie veľkostatkárskeho systému.

Leták *Nép szava Isten szava* už nemohol byť uverejnený pred revolúciou. V noci 4. marca 1847 zatkli Tánicsisa v Brode, kde sa schovával a odviekli ho do budínskeho žalára. Súčasne s jeho zatknutím urobili domovú prehliadku aj v jeho peštianskom byte, aby zhabali rukopisy a korešpondenciu.⁷¹ V súpise trestných činov figurujú preto nielen jeho práce, ktoré vyšli v tlači, ale aj rukopisy. Listy Jána Horárika, písané z Nemecka — v jednom z nich sa spomínala „revolúcia, ktorá by snáď mohla vzniknúť“⁷² — použili tiež proti nemu. Ako sa dá tušiť podľa krátkych Tánicsisových spomienok, venoval kráľovský fiscus v priebehu stopovania osobitnú starostlivosť osvetleniu jeho spojenia s opozíciou. Tánicsis — dôverujúc v silu pravdy — všetko úprimne priznal. „Chcel som zostať voči sebe dôsledným, nechcel som zašpiniť svoj charakter...“ „Tajnostkárstvo by bolo bývalo v tomto prípade škodlivejším,“ argumentuje vo svojich *Spomienkach*, „ako úprimné, otvorené priznanie, pretože koľko a aké hrôzy a príšery by bola mohla vláda vidieť skrývať sa pod temným rúškom tajnosti, ktoré však nikde inde nejestvovali ako v jej mozgu.“⁷³

Kráľovský fiscus pripravil Tánicsisovu obžalobu na jar 1848. Podľa prokuratúry z Tánicsisových kníh a rukopisov „sála zločinný úmysel obžalovaného, aby sa rozvrátením nášho vládneho systému rozširovala zásada úplnej rovnosti osobných a majetkových práv...“⁷⁴ Avšak horúčkovité stopovanie a práca prokuratúry vyšla „na zmar“, k súdnemu rokovaniu už nemohlo dôjsť. Zasiabli dejiny. Revolúcia 15. marca 1848 v Pešti, ktorej príchod Tánicsis predpovedal, ho vyslobodila zo žalára a oslobodený väzeň pokračoval za nových podmienok v dávno začatom boji za pravdu ľudu.

⁶⁹ Tamtiež, 48.

⁷⁰ Tamtiež, 67.

⁷¹ Tánicsis M., *Életpályám*, II, 62.

⁷² C. d., Budapest 1885, III, 45.

⁷³ C. d., II, 64.

⁷⁴ C. d., III, 44.